

*Інститут педагогіки і психології професійної освіти
Академії педагогічних наук України*

На правах рукопису

ЩЕРБАК ОЛЬГА ІВАНІВНА

**ЗМІСТ І ФОРМИ ПІДГОТОВКИ МАЙСТРІВ
ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ В
ІНДУСТРІАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНИХ
ТЕХНІКУМАХ УКРАЇНИ
/ 1967 - 1994 рр./**

1300.01 - теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Київ - 1995

ДВ 32.533

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України

НИЧКАЛО Нелля Григорівна.

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор

ДЬОМІН Анатолій Іванович;

- кандидат педагогічних наук, доцент

ОЛІЙНИК Віктор Васильович.

Провідна установа - Вінницький державний педагогічний інститут.

Захист відбудеться "28" червня 1995 р. о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України (252001, м. Київ - 1, вул. Трьохсвятительська, 8).

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Автореферат розіслано "23" травня 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. ЦИБУЛЬСЬКА

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00779122 (S)

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах національно-культурного відродження, створення нових форм власності і переходу до ринкових відносин суспільство відчуває гостру потребу у висококваліфікованих, конкурентоспроможних спеціалістах з високим рівнем загальної і професійної культури, підготовлених до розв'язання нових економічних і загальнокультурних завдань. Для розв'язання сучасних проблем профтехосвіти в Україні, визначення шляхів її реформування, пошуку нових форм організації навчально-виховного процесу в умовах переходу до ринкової економіки винятково важливе значення має здійснення цілеспрямованого історико-педагогічного аналізу змісту й форм організації підготовки педагогічних кадрів - майстрів виробничого навчання для професійних навчально-виховних закладів різних типів і галузей, вивчення та узагальнення досвіду індустріально-педагогічних технікумів в Україні за весь період їх півстолітньої діяльності.

Творчий пошук нових підходів до вдосконалення змісту, форм організації і методів навчання майбутніх майстрів виробничого навчання для закладів профтехосвіти в нових соціально-економічних умовах має спиратися на передовий досвід попередніх років. При цьому важливо враховувати недоліки, що мали місце, з метою запобігання їх повторення.

Окрім питання з даної проблеми відображено в працях науковців України:

А. М. Алексюка, С. Ф. Артюха, Н. М. Буринської, С. У. Гончаренка, О. С. Дубинчук, А. І. Дьоміна, І. А. Зязюна, В. К. Майбороди, В. О. Моляко,

Н.Г.Ничкало, Д.О.Тхоржевського, В.В.Харабета, а також вчених країн ближнього зарубіжжя: Ю.К.Бабанського, С.Я.Батишева, В.С.Безрукової, А.П.Беляєвої, Е.Ф.Зеєра, Н.В.Кузьміної, Л.К.Малштейн, М.І.Махмутова, Ю.Г.Осовського, В.О.Скакуна, М.М.Скаткина, Є.В.Ткаченка та інших. Поряд з цим вивчався зарубіжний досвід підготовки педагогічних кадрів для навчальних закладів профтехосвіти.

Водночас було здійснено аналіз ряду історико-педагогічних досліджень з проблем розвитку педагогічної та професійно-технічної освіти в Україні, зокрема І.В.Гавриш, В.І.Гайдукевич, В.О.Зайчука, М.К.Козія, Л.М.Костюкевич, С.О.Куглера, Н.О.Падун. Окремі аспекти діяльності індустріально-педагогічних технікумів знайшли відображення в кандидатських дисертаціях Е.М.Ковальчук, Б.І.Кулахметова, В.В.Олійника, С.Г.Улюкаєва та інших дослідників.

В Україні, де нині діє 1178 професійно-технічних навчальних закладів, працює понад 60,5 тис. інженерно-педагогічних працівників, у тому числі 34 тис. майстрів, відсутні історико-педагогічні дослідження з цієї проблеми.

При цьому зазначимо, що індустріально-педагогічні технікуми на різних етапах свого розвитку мали певні особливості. Об'єктивне вивчення їхнього досвіду має важливе наукове і практичне значення, оскільки в сучасних умовах реформування професійної школи доцільно враховувати тенденції розвитку системи підготовки педагогічних кадрів для навчальних закладів профтехосвіти. На підставі викладеного вище було визначено тему дослідження "ЗМІСТ І ФОРМИ ПІДГОТОВКИ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ В ІНДУСТРІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНІКУМАХ УКРАЇНИ (1967 - 1994 рр.)".

Історичні рамки дослідження зумовлюються тим, що саме в 1967 р. відбувалася реорганізація індустріальних технікумів в індустріально-педагогічні технікуми. На цьому етапі в Україні було

розпочато пошук нових підходів до визначення змісту, форм організації навчально-виховної та виробничої діяльності, шляхів забезпечення психолого-педагогічної підготовки майстрів виробничого навчання в цих закладах.

Об'єкт дослідження - навчально-виховний процес в індустріально-педагогічних технікумах у процесі історичного розвитку.

Предмет дослідження - зміст і форми організації підготовки майстрів виробничого навчання, науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу в індустріально-педагогічних технікумах і коледжах (1967- 1994 рр.).

Мета дослідження - виявити особливості та схарактеризувати зміст і форми організації навчально-виховного процесу в індустріально-педагогічних технікумах і коледжах в досліджуваній період, визначити можливі шляхи використання провідних ідей досвіду, накопиченого педагогічними колективами цих закладів в сучасних умовах реформування професійної освіти в Україні.

У дослідженні ми виходили з того, що об'єктивний ретроспективний аналіз стану підготовки педагогічних кадрів для навчальних закладів профтехосвіти, врахування позитивного досвіду попередніх років, труднощів і невирішених питань сприятиме розв'язанню нових освітньо-виховних завдань у процесі становлення багаторівневої інженерно-педагогічної освіти в нових соціально-економічних умовах України.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати соціально-економічні передумови створення в Україні індустріально-педагогічних технікумів і стан підготовки майстрів виробничого навчання для закладів профтехосвіти.
2. Визначити основні етапи розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні.

3. Виявити тенденції в розвитку змісту й форм організації підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах.

4. Розкрити специфіку організації навчально-виховного процесу в коледжі як ланки багаторівневої інженерно-педагогічної освіти.

5. Розробити рекомендації щодо науково-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу в індустріально-педагогічному коледжі в умовах багаторівневої системи професійної освіти.

Методологічною основою дослідження є загальні положення теорії пізнання, управління, щодо соціальної зумовленості освіти й виховання, поєднання навчання з продуктивною працею. У ході дослідження враховувались методологічні положення, що містяться в Законі України "Про освіту", Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), Концепції професійної освіти України.

У ході наукового пошуку використовувався комплекс дослідницьких **методів**: аналіз філософської, історичної, психологічної, педагогічної, методичної і спеціальної літератури з проблеми дослідження; вивчення нормативної та навчально-методичної документації, архівних документів і матеріалів обласних управлінь освіти, Міністерства освіти України, Кабінету Міністрів України; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду діяльності індустріально-педагогічних технікумів і коледжів, профтехучилищ, педагогічних інститутів, зокрема факультетів методики трудового навчання та педагогічно-індустріальних; аналіз статистичних даних; розробка та експериментальна перевірка навчальних планів та окремих програм.

Дослідження проводилось **у три етапи** - з 1984 по 1994 рік.

На першому етапі (1984 - 1986 рр.) здійснювалось теоретичне осмислення проблеми, вивчались наукові праці та архівні джерела, конкретизувалися завдання дослідження. Одночасно аналізувалась нав-

чально-методична документація, пов'язана з підготовкою майстрів виробничого навчання, вивчались постанови директивних органів. Здійснювалось вивчення педагогічного та виробничого досвіду.

На другому етапі (1987 - 1990 рр.) відповідно до програми та методики дослідження проводилась дослідницька робота, спрямована на поглиблення наукової та психолого-педагогічної підготовки майстра виробничого навчання, забезпечення наступності з вищими педагогічними навчальними закладами. Суттєве значення в ході наукового пошуку мала наша участь у роботі навчально-методичного об'єднання з інженерно-педагогічних спеціальностей, що діяло при Свердловському інженерно-педагогічному інституті. Експериментальна перевірка навчальних планів, що розроблялись з нашою участю, здійснювалась у Київському, Куйбишевському, Ленінградському та Першому Московському індустріально-педагогічних технікумах, Свердловському та Харківському інженерно-педагогічних інститутах.

На третьому етапі (1991 - 1994 рр.) перевірялись, узагальнювались та оформлялись результати дослідження, вивчались можливості й шляхи використання вивченого досвіду, формулювались висновки та рекомендації. Здійснювалось вивчення зарубіжного досвіду підготовки кадрів (зокрема, Великобританії, США, ФРН), узагальнювались результати зарубіжних відряджень, зокрема стажування та участі у міжнародних семінарах у ФРН та Китаї.

Джерельна база дослідження: фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Київського міського архіву, архівів індустріально-педагогічних технікумів України.

У ході дослідження нами проаналізовано 295 літературних джерел, 58 архівних джерел, здійснено порівняльний аналіз 15 кваліфікаційних характеристик, 17 навчальних планів для індустріально-педагогічних технікумів і коледжу, 25 навчальних програм.

Наукова новизна дослідження: розкрито історико-педагогічні аспекти розвитку змісту та форм організації підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах України у 1967 - 1994 рр.; обґрунтовано етапи розвитку індустріально-педагогічної освіти в Україні; виявлено тенденції в розвитку змісту й форм організації професійно-педагогічної підготовки майстрів; визначено психолого-педагогічні умови здійснення переходу до підготовки майстра виробничого навчання в системі "індустріально-педагогічний коледж - інститут (академія)".

Теоретична значущість дослідження: обґрунтовано положення щодо неперервної інженерно-педагогічної освіти, виявлено особливості психолого-педагогічної підготовки майстра виробничого навчання в умовах багаторівневої системи освіти; визначено прогностичні аспекти інженерно-педагогічної освіти. У науковий обіг введено архівні документи і матеріали, пов'язані з розвитком індустріально-педагогічної освіти в Україні.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій щодо вдосконалення системи підготовки майстрів виробничого навчання в системі багаторівневої інженерно-педагогічної освіти, оновлення змісту й форм організації навчально-виховного процесу в індустріально-педагогічних технікумах і коледжах.

Матеріали дослідження можуть бути використані з метою реалізації Державної національної програми "Освіта" ("Україна XXI століття"), при розробці змісту й форм організації навчально-виховного процесу в закладах профтехосвіти нового типу, при створенні індустріально-педагогічних коледжів, а також при підготовці навчально-методичної документації, підручників.

Вірогідність основних положень і висновків забезпечена методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, опорою на результати на-

укових досліджень у галузі професійної педагогіки та психології, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних його меті й завданням, аналізом значного обсягу архівних документів і матеріалів та інших історико-педагогічних джерел з проблеми дослідження.

На захист виносяться:

1. Теоретично обгрунтовані положення і висновки, що характеризують основні етапи й тенденції розвитку індустріально-педагогічної освіти в Україні у 1967 - 1994 рр.

2. Характеристика змісту й форм організації підготовки майстрів-виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах і коледжах у досліджуваний період.

3. Рекомендації щодо науково-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу в індустріально-педагогічному коледжі в умовах багаторівневої системи професійної освіти.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Результати дослідження апробувались у доповідях і виступах на науково-практичних конференціях (у Харкові - 1993 р., Києві - 1993 р., Вінниці, Львові - 1994 р.), на Першому з'їзді педагогічних працівників України (у Києві - 1992 р.), міжнародних, республіканських та обласних семінарах (у Мінську - 1991 р., Києві - 1993 р., Мукачеві, Магдебурзі (ФРН) - 1994 р.); Хейлунзьянському інституті підготовки кадрів промисловості і транспорту (Китай) - 1991 р.; на Пленумах науково-методичного об'єднання з інженерно-педагогічних спеціальностей (у Намангані, Мінську - 1989 р., Санкт-Петербурзі, Єкатеринбурзі - 1990 р., Алма-Аті, Самарі, Тольятті - 1992 р.); на науково-методичних семінарах з проблем створення і перспектив розвитку вищих професійних училищ (у Саратові, Белгороді - 1991 р.).

Результати дослідження використовувались у процесі розробки

кваліфікаційних характеристик майстрів, навчальних планів для індустріально-педагогічних технікумів і коледжів, опрацювання нової нормативної і методичної документації для створення навчальних комплексів, здійснення підготовки майстрів виробничого навчання в системі неперервної інженерно-педагогічної освіти.

На різних етапах наукового пошуку нами опубліковано 16 робіт, у тому числі з теми дослідження 11. Одержано два авторські свідоцтва на винаходи (N 338033 від 02.02.1972; N 460923 від 28.10.1974 у співавторстві).

СТРУКТУРА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, списку основної використаної літератури та додатків.

У **Вступі** обгрунтовано актуальність обраної історико-педагогічної теми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, його основні завдання; розкрито джерельну базу дисертаційної роботи, а також наукову новизну, теоретичну і практичну значущість здобутих результатів, сформульовано положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі** - "Підготовка майстрів виробничого навчання для навчальних закладів профтехосвіти як історико-педагогічна проблема" - висвітлено соціально-економічні передумови створення індустріально-педагогічних технікумів, проаналізовано стан проблеми підготовки майстрів виробничого навчання у педагогічній теорії; охарактеризовано основні етапи розвитку індустріально-педагогічних технікумів в Україні; розкрито динаміку розвитку мережі цих закладів в Україні та особливості різних організаційно-педагогічних форм підготовки майстрів виробничого навчання в нашій країні.

У другому розділі - "Розвиток змісту та форм організації підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах України" - викладено результати науково-педагогічного аналізу змін у кваліфікаційних характеристиках майстрів виробничого навчання, а також порівняльного аналізу навчальних планів індустріально-педагогічних технікумів і коледжів, що діяли в досліджуваний період, проаналізовано організаційно-педагогічні та психолого-педагогічні особливості переходу до підготовки майстрів виробничого навчання в системі "індустріально-педагогічний коледж - інститут (академія)".

У третьому розділі - "Науково-педагогічне обґрунтування перспектив розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні" - викладаються науково-педагогічні засади впровадження багаторівневої неперервної інженерно-педагогічної освіти, створення навчальних комплексів, узагальнюються результати вивчення зарубіжного досвіду професійної освіти та підготовки педагогічних кадрів в умовах ринкової економіки, обґрунтовується прогностичний аспект розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні в нових соціально-економічних умовах.

На основі узагальнення результатів наукового аналізу, нами виявлено, що створення у 1943 р. індустріальних технікумів, їх реорганізація в 1967 р. в індустріально-педагогічні технікуми з метою підготовки майстрів виробничого навчання було зумовлено рядом соціально-економічних факторів, зокрема: зростання потреб у кваліфікованих інженерно-педагогічних кадрах для навчальних закладів системи трудових резервів під час Великої Вітчизняної війни, а також у повоєнні роки - в період відбудови зруйнованого фашистами народного господарства колишнього Радянського Союзу й особливо України та Білорусії, що зазнали значних втрат; необхідність збільшення кількис-

ного та докорінного поліпшення якісного складу інженерно-педагогічних кадрів профтехучилищ; розвиток мережі й зростання учнівського контингенту навчальних закладів профтехосвіти; оновлення змісту й форм підготовки кваліфікованих робітників; необхідність створення в профтехучилищах системи навчально-методичної роботи.

Індустріально-педагогічні технікуми були створені згідно з розпорядженням РНК СРСР від 7 липня 1943 р. "Про створення індустріальних технікумів у системі Головного управління трудових резервів для підготовки майстрів виробничого навчання". Перші навчальні заклади цього типу почали діяти в тому ж році в Москві, Свердловську, Куйбишеві, Баку, Ростові-на-Дону та Харкові. В 1943/44 навчальному році в технікуми колишнього Радянського Союзу було зараховано на навчання 1475 учнів з 12 професій. За два роки мережа технікумів зросла: в 1945 р. їх діяло вже 16, в тому числі в Україні - 4 (Перший Харківський, Київський, Рубжанський Луганської області, Конопський Сумської області).

Починаючи з 1967 р.; коли індустріальні технікуми були реорганізовані в індустріально-педагогічні, посилилась увага до психолого-педагогічної підготовки майстрів виробничого навчання. Мережа індустріально-педагогічних технікумів продовжувала зростати. Станом на 1975 рік їх кількість у колишньому Радянському Союзі становила 72, в тому числі в Україні - 7 (Другий Харківський - 1954 р., Донецький - 1969 р. - спочатку як філіал Рубжанського, з 1973 р. - самостійний, Донецький фізкультурний - 1973 р., який було закрито у 1991 р.).

З 1983 р. в індустріально-педагогічних технікумах розпочалася експериментальна робота, спрямована на пошук шляхів поєднання загальнонаукової, соціально-економічної та психолого-педагогічної підготовки майстрів виробничого навчання, забезпечення наступності

середньої спеціальної з вищою інженерно-педагогічною освітою. Колектив Київського індустріально-педагогічного коледжу з 1984 р. брав у ній участь. У 1990 р. його реорганізовано в Київський індустріально-педагогічний коледж, що працює в комплексі з Харківською інженерно-педагогічною академією.

Зміни в соціально-економічній сфері, що відбувалися в досліджуваний період, зумовлювали й зростання вимог до педагогічних працівників професійних навчально-виховних закладів, як до фахівців. Якщо у 1967 - 1972 рр. технік-технолог, майстер виробничого навчання повинен був оволодіти професійно значущими знаннями зі спеціальності та мати необхідну педагогічну підготовку, то в 1992 році майстер з відповідної спеціальності, наприклад, з технології зварювального виробництва, повинен був оволодівати педагогічною майстерністю для проведення уроків виробничого навчання та мати необхідну підготовку з технології зварювального виробництва.

У нині діючих кваліфікаційних характеристиках зазначено, що майстер виробничого навчання повинен уміти діалектично оцінювати суспільні явища, мати високі моральні якості, психолого-педагогічну та виробничо-технічну ерудицію, організаторські здібності, мати активну життєву позицію, бути соціально відповідальним у своїх вчинках. Він зобов'язаний постійно підвищувати свою професійну та педагогічну майстерність, оволодівати навичками організаторської і виховної роботи в колективі, виявляти працьовитість і дисциплінованість. Якщо до 1989 р. у кваліфікаційних характеристиках пріоритетними були вимоги до знань, а потім вже до вмінь, то з 1989 р. пріоритети змінюються - починають превалювати вміння.

Отже, за історичний період, що досліджувався, спеціальність змінювалася таким чином: "технік-технолог, майстер виробничого навчання" - "технік-технолог-майстер виробничого навчання" - "тех-

нік-майстер виробничого навчання" - "молодший інженер-майстер виробничого навчання" - "майстер виробничого навчання із спеціальності (з технології зварювального виробництва)", тобто спеціальність майстра виробничого навчання з технічної переформувалася в педагогічну.

Кваліфікаційною характеристикою, затвердженою в 1991 р., з психолого-педагогічної підготовки було передбачено вимоги до умінь і знань фахівців, які вже мають вищу інженерну або технічну освіту. Досвід Київського індустріально-педагогічного коледжу по забезпеченню психолого-педагогічної підготовки за дистанційною (заочною) формою навчання дає змогу зробити висновок, що такий підхід до розв'язання цієї проблеми сприяє залученню до педагогічної діяльності в навчальних закладах профтехосвіти інженерів і техніків, які працюють на підприємствах різних галузей, а також створює умови для подальшого навчання майстрів та викладачів, які не мають педагогічної освіти.

У ході наукового пошуку нами здійснено порівняльний аналіз 17 навчальних планів для індустріально-педагогічних технікумів. Їх розробка зумовлювала необхідність визначення доцільності співвідношення між теорією і практикою, між загальноосвітніми, загальнотехнічними, спеціальними циклами, профілюючими психолого-педагогічними і загальнотехнічними дисциплінами, вдосконалення структури навчального плану, номенклатури предметів, послідовності їх вивчення з урахуванням міжпредметних зв'язків.

Навчальні плани для індустріально-педагогічних технікумів розроблялись на основі навчальних планів для середніх спеціальних навчальних закладів з урахуванням визначених вимог до кваліфікації майстра виробничого навчання профтехучилища. На нашу думку, такий підхід не позбавлений ряду недоліків, зокрема мало місце механічне

перенесення моделей навчальних планів різних технікумів, наприклад, машинобудівних, не враховувалась специфіка саме педагогічної освіти, не передбачалось здійснення психологічної підготовки. Введення до плану педагогічних дисциплін здійснювалось за рахунок зменшення кількості годин, відведених на вивчення спеціальних предметів. При цьому не здійснювався аналіз змісту загальнотехнічних предметів, не обґрунтовувались нові вимоги до знань майбутніх майстрів. Навчальні плани були єдиними для всіх технікумів колишнього Радянського Союзу, в них не передбачався регіональний компонент.

Водночас здійснений аналіз показав, що навчальні плани індустріально-педагогічних технікумів різних поколінь мали свої особливості, що зумовлювалися конкретними вимогами часу, соціально-економічними умовами кожного періоду, змінами в кваліфікаційних характеристиках спеціалістів відповідної галузі, а також змінами, що відбувалися спочатку в системі трудових резервів, а згодом - професійно-технічної освіти. Особливістю діяльності індустріально-педагогічних технікумів у 1967-1980 рр. була технічна спрямованість підготовки майстра виробничого навчання. За нашими даними, недостатня увага приділялась вивченню предметів психолого-педагогічного циклу.

У зв'язку з розвитком мережі середніх профтехучилищ, посиленням вимог до педагогічної кваліфікації майстрів, у планах 1982 р. значну увагу було приділено психолого-педагогічній підготовці, оновленню її змісту, вдосконаленню їх підготовки як педагогічних працівників, здатних виконувати різні освітньо-виховні функції. Цьому сприяло введення державних іспитів, проведення педагогічної практики як переддипломної, забезпечення гуманізації і гуманітаризації навчального процесу. Подальші зміни в психолого-педагогічній підготовці відбувалися шляхом оновлення змісту навчання в технікумі, введення курсової роботи з психології.

Забезпеченню загальнонаукової, поглибленню соціально-економічної та психолого-педагогічної підготовки майстрів сприяли експериментальні навчальні плани, розроблені на основі наступності з вищою інженерно-педагогічною освітою, в розробці яких ми брали участь. Результати порівняльного аналізу навчальних планів індустріально-педагогічного технікуму, коледжу та інституту узагальнено в таблиці 1.

Одержані дослідницькі дані дали змогу зробити висновки щодо співвідношення часу на вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу в 1972-1992 рр. (діаграма 1), на вивчення дисциплін загальнонаукового (загальноосвітнього) циклу (діаграма 2), а також щодо зміни частки виробничого навчання в загальному бюджеті часу технікуму і коледжу (діаграма 3).

Сучасні навчальні плани індустріально-педагогічного коледжу спрямовані на розвиток особистості, творчого мислення студентів, забезпечення наступності інженерно-педагогічної освіти. Однак і вони потребують подальшого вдосконалення, зокрема: забезпечення формування культури спеціаліста - майбутнього педагога; необхідність введення предметів, спрямованих на розвиток загальнолюдських та загальнокультурних цінностей, на духовний саморозвиток, оволодіння знаннями національної культури.

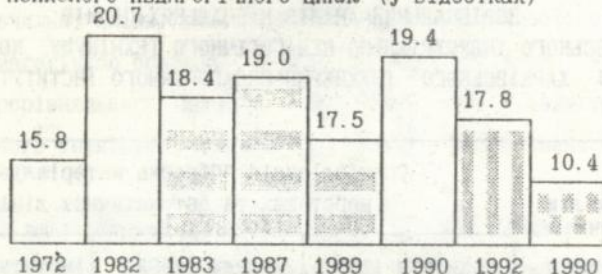
Таблиця 1.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ
КИЇВСЬКОГО ІНДУСТРІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ТЕХНІКУМУ, КОЛЕДЖУ
І ХАРКІВСЬКОГО ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ

Ц и к л и дисциплін	Спеціалізація "Обробка матеріалів на верстатах та автоматичних лініях"								
	технікум (1990)			коледж (1992)			інститут (1990)		
	кільк годин	кільк іспит	курс роб.	кільк годин	кільк іспит	курс роб.	кільк годин	кільк іспит	курс роб.
Соціально- економічний (суспільний)	202	1	--	273	3	--	400	6	--
Загально- науковий	--	--	--	601	5	--	615	6	--
Психолого- педагогічний, в тому числі:	269	2	--	251	2	1	188	1	1
фізіологія	39	--	--	69	1	--	--	--	--
психологія	96	1	--	102	--	1	92	--	1
педагогіка	137	1	--	80	1	--	96	1	--
Факультативні предмети	--	--	--	461	3	--	192	1	--
Виробниче навчання	1496	--	--	1271	--	--	902	--	--

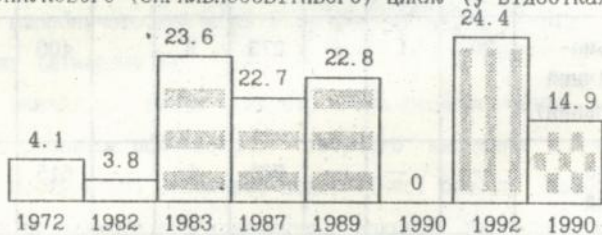
Діаграма 1.

СПІВВІДНОШЕННЯ ЧАСУ НА ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ (у відсотках)

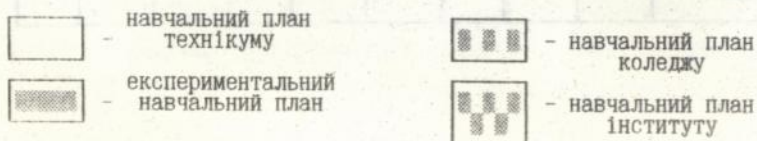
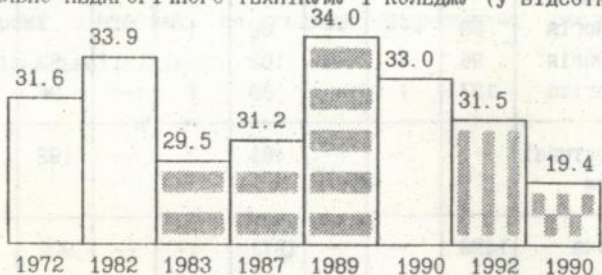
Діаграма 2.

СПІВВІДНОШЕННЯ ЧАСУ НА ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН
ЗАГАЛЬНОНАУКОВОГО (ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО) ЦИКЛУ (у відсотках)

Діаграма 3.

ЧАСТКА ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНОМУ БЮДЖЕТІ ЧАСУ
ІНДУСТРІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ТЕХНІКУМУ І КОЛЕДЖУ (у відсотках)

На основі узагальнення результатів вивчення зарубіжного досвіду організації професійної освіти та підготовки педагогічних кадрів в умовах ефективної ринкової економіки, аналізу літературних та інших джерел, особистого вивчення досвіду під час участі в міжнародних семінарах "Британський стандарт професійної освіти" (1991 р.), "Підготовка лекторів для складання проекту неурядових організацій США" (1993 р.), "Система освіти і ринкові відносини ФРН" (1994 р.) проаналізовано та виявлено особливості зарубіжного досвіду. Під час стажування в Німеччині ми мали змогу вивчати особливості дуальної системи професійної освіти (вересень 1994 р.), а також ознайомитись із станом організації та діяльності навчально-тренувальних фірм Академії економіки (грудень 1994 р.).

Професійна освіта в названих вище країнах тісно пов'язана з ринковою економікою, вчасно реагує на техніко-економічні зміни в країні, має національні стандарти, регламентується державними програмами. У державах із стійкою ринковою економікою існує багаторівнева система вищої освіти (США), що забезпечує ефективне функціонування та розвиток навчальних закладів. Дуальна система професійної освіти Німеччини забезпечує тісний зв'язок з виробництвом, створює можливості для мобільного реагування на розвиток науково-технічного прогресу, підвищує якість підготовки та підвищення кваліфікації майстрів й викладачів профтехшколи.

Реформи, що здійснюються в Україні, перехід до ринкових відносин об'єктивно потребують змін у системі професійної освіти, впровадженні багаторівневої вищої професійної освіти.

Впровадження багаторівневої системи освіти зумовлено необхідністю якісно нових підходів до визначення цілей, змісту та форм організації професійної освіти. Створення комплексу на базі індустріально-педагогічного коледжу та інженерно-педагогічного інституту є

об'єктивною потребою в нових соціально-економічних умовах.

У **заклучній частині** дисертації на основі проведеного історико-педагогічного дослідження сформульовано висновки й рекомендації, спрямовані на вдосконалення підготовки майстрів виробничого навчання в системі багаторівневої інженерно-педагогічної освіти.

На основі аналізу документів і матеріалів щодо підготовки майстрів виробничого навчання виявлено основні етапи їх розвитку в Україні.

Перший етап (1943 - 1966 рр.) - створення і становлення індустріальних технікумів.

Другий етап (1967 - 1972 рр.) - реорганізація індустріальних технікумів в індустріально-педагогічні. Підвищення вимог до професійної підготовки робітників зумовлювало необхідність науково обґрунтованої перебудови й удосконалення навчально-виховного процесу, зміцнення їх матеріально-технічної бази. Продовжувала розвиватися мережа індустріально-педагогічних технікумів, що стали основною формою підготовки майстрів виробничого навчання різного профілю.

Третій етап (1972 - 1983 рр.) характеризується розвитком мережі середніх професійно-технічних училищ, зростанням вимог до майстрів виробничого навчання як до педагогів. У зв'язку з цим до технікумів почали приймати студентів, що мають здібності до педагогічної діяльності, тільки на базі повної середньої освіти (після закінчення середнього професійно-технічного або технічного училища). Суттєвою ознакою цього періоду є посилення психолого-педагогічної підготовки майбутніх майстрів виробничого навчання, введення державних іспитів замість дипломного проекту, проведення педагогічної практики як переддипломної; відхід від технократизації навчального процесу, забезпечення його гуманізації та гуманітаризації.

Четвертий етап (1983 - 1994 рр.) - в індустріально-педагогічних

технікумах розпочалася експериментальна робота з метою посилення загальнонаукової, соціально-економічної та психолого-педагогічної підготовки майстрів виробничого навчання, забезпечення наступності щодо вищої інженерно-педагогічної освіти; створення навчальних закладів нового типу - індустріально-педагогічних коледжів; об'єднання в навчальні комплекси з метою забезпечення багаторівневої неперервної професійної підготовки.

У 1989 р. було введено нову спеціальність "Професійне навчання" (за галузями) для індустріально-педагогічних технікумів. На основі врахування результатів експериментальної роботи до затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 1994 р. N 325 "Переліку напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій" було додано спеціальність "Професійне навчання" (галузь знань "Освіта" за напрямом підготовки фахівців з вищою освітою "Педагогіка").

Особливістю індустріально-педагогічного коледжу є те, що коледж - багатофункціональний навчальний заклад, в якому поряд з підготовкою спеціалістів різних рівнів кваліфікації створено умови для підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, забезпечення загальнонаукової, психолого-педагогічної, інженерної та культурно-освітньої підготовки.

Наступність інженерно-педагогічної освіти на різних рівнях сприяє розвитку мотивації навчання, оскільки є реальна перспектива продовження професійного навчання. Важливим є також те, що в інститут, академію приходить професійно зорієнтований студент, який вже має певну практичну підготовку.

Підготовка педагога професійної школи в умовах неперервної інженерно-педагогічної освіти дає змогу зробити висновок щодо підви-

шення якості підготовки фахівця на рівні сучасних вимог і водночас щодо скорочення терміну навчання при одержанні майстрами виробничого навчання вищої освіти - про соціальну та економічну ефективність.

Науково обгрунтований підхід до здійснення наступності у діяльності індустріально-педагогічного коледжу та інженерно-педагогічного інституту - один із перспективних шляхів реалізації концепції неперервної професійної освіти в Україні. У сучасних соціально-економічних умовах коледж здійснює перехід до багаторівневої інженерно-педагогічної освіти, що забезпечує наступність професійно-технічного, індустріально-педагогічного навчання у створених навчальних комплексах.

У розв'язанні завдань, пов'язаних з підготовкою майстрів виробничого навчання, доцільно врахувати зарубіжний досвід, сучасні світові тенденції, але механічно переносити його на процес реформування професійно-технічної освіти в Україні недоцільно. Провідні ідеї зарубіжного досвіду необхідно всебічно аналізувати і творчо впроваджувати з урахуванням специфіки соціально-економічних умов України.

Таким чином, на основі узагальнення результатів історико-педагогічного дослідження нами зроблено висновки щодо перспектив підготовки інженерно-педагогічних кадрів професійних навчальних закладів різних типів. Обгрунтовано положення щодо неперервності та наступності інженерно-педагогічної освіти; багатоваріантності форм організації здобуття інженерно-педагогічної освіти; створення нових організаційно-педагогічних форм співробітництва з професійно-технічними училищами, інститутами, зарубіжними фірмами; необхідності реалізації принципу випереджувального навчання.

Здійснене історико-педагогічне дослідження дало змогу сформу-

лювати ряд постановчих питань і рекомендації, зокрема: створення навчальних комплексів на основі багаторівневої підготовки; розробки в Україні концепції неперервної педагогічної освіти з урахуванням інженерно-педагогічної як її складової; необхідності розробки навчально-методичної документації для індустріально-педагогічних технікумів, коледжів, інститутів з урахуванням специфіки багаторівневої підготовки; доцільності передбачення у державній програмі "Навчальна книга" спеціального підрозділу, завданням якого була б підготовка та видання навчальної і науково-методичної літератури для вищих навчальних закладів інженерно-педагогічного профілю різних рівнів акредитації; необхідності законодавчого закріплення зв'язків професійних навчальних закладів різних типів з підприємствами.

Враховуючи введення спеціальності "Професійне навчання" до галузі "Освіта" напряму підготовки фахівців "Педагогіка", доцільно змінити назву спеціальності ("майстер виробничого навчання" на "педагог професійного навчання").

Таким чином, нами розв'язано основні дослідницькі завдання. Проміжні та кінцеві результати нашого дослідження викладено в 19 таблицях, 6 діаграмах, 19 додатках.

До подальших напрямів дослідження цієї багатогранної проблеми відносимо: теоретико-методологічні засади неперервної багаторівневої інженерно-педагогічної освіти; аналіз особливостей психолого-педагогічної підготовки майстрів виробничого навчання, викладачів загальнотехнічних та спеціальних дисциплін професійних навчальних закладів різного типу; виявлення специфіки навчально-виховного та виробничого процесу у професійних вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації; історико-педагогічне дослідження особливостей розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні на різних історичних етапах; науково обгрунтоване визначення державних вимог

щодо змісту та якості інженерно-педагогічної освіти відповідно до досягнень науки, техніки, технологій та світового досвіду; розроблення методики визначення загальнодержавних, регіональних потреб у майстрах виробничого навчання за спеціалізаціями і професіями та потреб у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації для їх підготовки; соціально-педагогічні основи створення професійних навчально-виховних закладів нового типу, організаційно-педагогічні та науково-методичні вимоги до їх діяльності.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Індустріально-педагогічний коледж в системі безперервної професійної освіти. - В кн.: Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти. - К., 1994. - С.213-215.

2. Проблеми навчальних засобів ступеневої підготовки спеціалістів ланки "Коледж - ВУЗ". - В кн.: Сучасні педагогічні технології у вищій школі. - К., 1995. - С. 78-79.

3. Деякі проблеми реалізації ступеневої системи освіти в процесі підготовки інженерно-педагогічних кадрів. - В кн.: Трудове і професійне навчання: проблеми, пошуки, перспективи. - Вінниця, 1994. - С.88-90.

4. Педагогічні аспекти послідовності безперервної інженерно-педагогічної освіти. В кн.: Теоретичні та практичні аспекти проблеми підготовки інженерів-педагогів (Харків, 23-24 березня 1993 р.) - Харків, 1993. - С.152-153.

5. Деякі аспекти модульно-рейтингової технології навчання в індустріально-педагогічному коледжі. - В кн.: Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи. - К., - 1994. - С.159-162.

6. Реализация концепции непрерывного образования в процессе подготовки инженерно-педагогических работников в колледже. - В кн.: Проблемы социологии профессионального образования рабочих. - т.2. - С-Пб, 1993. - С.116-117.

7. Индустиально-педагогический колледж в системе непрерывного образования. - В кн.: Материалы международной научно-практической конференции. - Ставрополь, 1993. - С.105-108.

8. Комплект учебной документации по предмету "Технология электрической сварки плавлением" по специальности 0507 "Технология сварочного производства" для индустриально-педагогических техникумов профтехобразования". - М.: Всесоюзный научно-методический центр профессионально-технического обучения молодежи Госпрофобразования СССР, 1985. - 104 с.

9. Экспериментальная рабочая программа дисциплины "Технология электрической сварки плавлением" для индустриально-педагогических колледжей, работающих в условиях преемственности с высшими инженерно-педагогическими учебными заведениями. - Свердловск, 1991. - 62 с. (у співавторстві).

10. Экспериментальная рабочая программа дисциплины "Источники питания и оборудование сварки плавлением" для индустриально-педагогических колледжей, работающих в условиях преемственности с высшими инженерно-педагогическими учебными заведениями. - Свердловск, 1991. - 14 с. (у співавторстві).

11. Оборудование для электрической сварки плавлением. Контрольные задания /с программой и методическими указаниями/ для учащихся заочных отделений средних специальных учебных заведений по специальности 1205 "Технология сварочного производства". - Днепропетровск, 1993. - 24 с. (у співавторстві).

12. Коледж крокує у майбуття: Документальний фільм. - К.: Київнаукфільм, 1994 (у співавторстві).

Щербак О.И. Содержание и формы подготовки мастеров производственного обучения в индустриально-педагогических техникумах Украины /1967 - 1994 гг./.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 1995.

Теоретически обоснованы положения и выводы, характеризующие основные этапы и тенденции развития индустриально-педагогического образования в Украине в 1967 - 1994 гг. Изложена характеристика со-

держания и форм организации подготовки мастеров производственного обучения в индустриально-педагогических техникумах Украины. Разработаны методические рекомендации по научно-методическому обеспечению учебно-воспитательного процесса в индустриально-педагогическом колледже в условиях многоуровневой системы профессионального образования, в частности инженерно-педагогического.

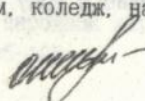
Shcherbak O. I. Content and Forms of Preparation of Industrial Training Masters in Industrial Pedagogical Technical School of Ukraine /1967 - 1994/.

The thesis is presented for receiving the academic degree of candidate of pedagogical sciences. Speciality 13.00.01 - theory and history of pedagogics. The Institute of Pedagogics and Psychology of Vocational Education of Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev, 1995.

Theses and conclusions characterizing the main stages and tendencies of the development of industrial pedagogical education in Ukraine in 1967 - 1994 are substantiated. The characteristic of the content and forms of organization of preparation of industrial training masters in industrial pedagogical technical school in Ukrai-

ne. The methodical recommendations on the scientific and methodical provision of educational process in industrial pedagogical college in conditions of multilevel system of vocational education and, in particular, engineer pedagogical education, are worked out.

Ключові слова: профтехосвіта, інженерно-педагогічна освіта, багаторівнева професійна освіта, технікум, коледж, навчальний комплекс, майстер виробничого навчання.

Підп. до друку 18.05.95. Формат 60 x 80/16.

Папір друк. Офс. друк.

Умовн. друк. арк. 1.0. Друк офсетний.

Зам. 162. Тираж 100.

448449

AB 32.533